

הצעות להוראת מגילת אסתר בבית הספר היסודי

מורה הבא להורות את מגילת אסתר צריך לעשות שיקול דעת דידיקטי בתחום הרעיוני ובתחום המתודי.

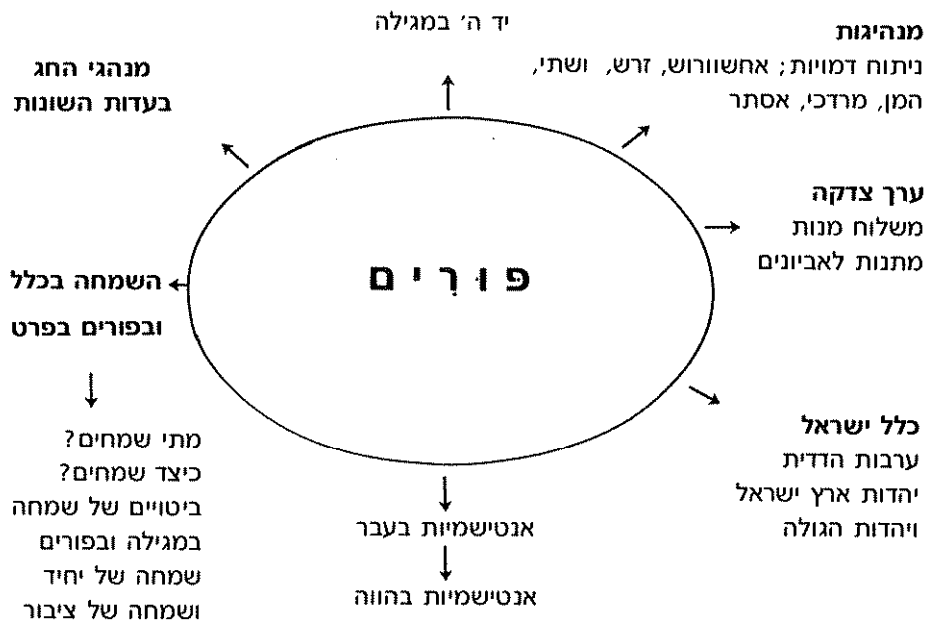
בתחום הרעיוני: יש שפע של רעיונות ומסרים הטמונים במגילה. האם אני מסוגל לעסוק בכולם? ברור שלא, אם כן מה הם הרעיונות והמסרים שאני רוצה לעסוק בהם השנה? (מתוך ידיעה והכרה שעלי לוותר על רעיונות טובים ויפים לשנים הבאות).

בתחום המיתודי: במגילה עשרה פרקים, סיפור ארוך למדי, וקשה להניח שמורה יוכל להקדיש זמן כה רב כדי ללמד את המגילה כסדרה ובהעמקה יתירה. עלינו להיות מודעים שתלמידינו מכירים את סיפור המגילה, הם שמעו את תמציתו בגן-הילדים, ויש להניח שהם שמעו את קריאת המגילה בבית הכנסת פעמים אחדות ועל כן הסקרנות הטבעית מועטת. יש לחשוש, אפוא, שהתלמידים לא יגלו מוטיבציה רבה ללמד על הסיפור, ועל המורה לחפש דרכים מתוחכמות כדי לעניין את התלמידים. מאידך, ידיעת הסיפור בקרב רוב התלמידים היא שטחית. הם ידועים את האירועים כפי שהם יודעים סיפורי עם רבים, ותפקידנו החינוכי הוא ללמד אותם לקרוא "בין השורות". כלומר, לגלות את הנסתר" והצפון בתוך המגילה. בסופו של הלימוד, על התלמיד להבין שהמגילה היא חלק מן הכתובים שבספר התנ"ך ויש רבדים גלויים ורבדים סמויים מן העין, שיש לעמול כדי לגלותם. מטרתו של מאמר זה היא לסייע למורה בקביעת הנושא הרעיוני והצעת דרכי הוראה להוראת המגילה בהעמקה.

א. קביעת הנושא הרעיוני

רצוי לכנס את המועצה הפדגוגית, בעוד מועד, ולבוא לכלל הסכמה מה הם הרעיונות והמסרים שיש ללמד השנה בכל כיתה וכיתה. כדי להגיע לקביעת הנושא, יש למפות תחילה את הנושאים הקשורים לחג הפורים וליצור מאגר של הצעות, הנה דוגמה:

נס פורים – אות של השגחה
 כיצד פועלת ההשגחה?

לאחר שמיעת ההצעות, יש לקבוע מהו הנושא המתאים לכל כיתה ולרמת גיל מסויימת. רצוי שצוות מורים, העובד בכיתות מקבילות, יעבד את הנושא לצרכים הייחודיים של כל כיתה וכיתה. יש לצפות שתהליך זה יחזור על עצמו כמה שנים ויצטבר חומר לימודי מותאם שעמד בניסיון. יש להבהיר שאין בכוונת הדברים שהצוות יצור חומרי למידה חדשים, אלא, עליו לאסוף את חומרי הלמידה הקיימים, ויבחר את הפרקים הנראים לו, ובמידת הצורך ישכתב את החומר ויכין מטלות מתאימות לתלמידי כיתתו.

ב. הצעת דרכי הוראה

דרכים רבות קיימות, ולהלן נציע אחדות מהן, בעיקר כאלו שניתן ליישמן בלא מאמץ.

1. לימוד באמצעות כותרת

תן לתלמידים לקרוא פרק אחד בבית והטל עליהם לרשום כותרות או ראשי פרקים, שלפי דעתם הם משקפים את הנושא המרכזי שבפרק. במהלך השיעור בכיתה יש לקיים דיון על ההצעות השונות, כאשר המציע ינמק את דבריו ושאר התלמידים יקבלו או ידחו את נימוקיו.

בהנחיית המורה יש להגיע אל הכותרות וראשי הפרקים הקולעים ביותר. זהו תרגיל חשוב בהבנת הנקרא ולא רק בהבנת המגילה. היכולת להבחין בין עיקר לטפל (כמו בין משפט ראשי למשפט טפל) היא מיומנות, ודורשת הבנה יותר מעמיקה של הטכסט. מומלץ לחזור על תרגיל מסוג זה גם בחלק הסיפורי של תורה ונביאים. המורה יסביר לתלמידים שכותרת או ראש פרק משקף היגד או אירוע שבלעדיו לא יובן המשך הסיפור. הנה מספר דוגמאות מן המגילה:

פרק א' – כל הסיפורים על משתה אחשוורוש אינם חיוניים להמשך הסיפור פרט לאירוע אחד, והוא – הדחת ושתי. על כן הכותרת תהיה: "המלך מדיח את ושתי".

פרק ב' – יש בו לפחות שלושה ראשי פרקים:

1. המלכת אסתר; **2.** מרדכי מגלה את הקשר לרצוח את המלך; **3.** הסתרת יהדותה של אסתר.

כל אחת מכותרות אלה חיונית להשתלשלות המאורעות במגילה. ההשפעה תתגלה במהלך הלימוד ולא באופן מידי. גילוי הקשר של בגתן ותרש להמית את המלך, גרם לכך שמרדכי יעלה בדרגה. העלמת זהותה של אסתר, נתנה להמן הזדמנות וביטחון להראות את שנאתו העזה ליהודים. יש להדגיש שהכותרת תהיה קולעת כאשר תהיה היא רק רמז לעיקר הסיפור אבל כל פרט ופרט שבמגילה, יש לו ערך עצמי. הפרטים מעשירים את הסיפור, יוצרים מתח, ומעוררים את סקרנות הקורא לדעת מה יקרה!

לאחר שהתלמידים "גילו" אף כל הכותרות בכל הפרקים, אפשר לארגן משחק חינוכי. רושמים את כל הכותרות, כל כותרת על כרטיס בגודל שווה, מצלמים את הכרטיסים ומחלקים אותם לתלמידים. כל תלמיד חייב לסדר את הכרטיסים שקיבל, לפי הסדר שבמגילה, או לסמן על כל כרטיס מספר רץ. ניתן לארגן את המשחק בזוגות או בקבוצות גדולות יותר, וכל הקודם הרי הוא הזוכה.

2. פיתוח החשיבה והדמיון

כאמור, אנו מניחים שהתלמידים יודעים את הסיפור, ועל כן נציע להם סדרת שאלות היפותטיות, כמו: "לו... אז...". לדוגמה:

– אם ושתי הייתה נענית למלך אחשוורוש – אז...

– אם אסתר הייתה מגלה את זהותה – אז...

וכאן יש כר נרחב לתלמידים להציע סדרה שלימה של "לו... אז...".

או רגע של החלטה – מה היית אתה עושה?

למשל: "אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה" (ב כ).

אסתר: (1) אני מפחדת, מה אעשה כאשר המלך ישאל מי אני?

(2) אבל הרי אני מלכה, הרי אני יכולה לספר את האמת ולא לפחד כלל.

(3) אולי בכל זאת אציית לעצה שינץ לי הדוד מרדכי?

ומה את/אתה היית עושה?

"ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה" (ג ב).

מרדכי: (1) בתור יהודי אסור לי לכרוע ולהשתחוות להמן.

(2) אבל... אם לא אשתחוה לפניו הוא עלול לפגוע בכל היהודים.

ומה דעתך אתה?

מרדכי אל אסתר: "כי אם החרש תחרישי בעת הזאת..." (ד יג-יד).

אסתר: 1) אלך אל המלך ואסתכן, אולי אוכל להציל.

2) אם אלך אל המלך מה אומר לו? כיצד אשכנע אותו לבטל את הגזירה?

3) מרדכי צווה עלי ללכת אל המלך, ולא – אני ובית אבי נאבד, וכי יש לי ברירה?

ואת/ה מה דעתך?

באמצעות תרגילים אלה והדומים להם יוכל המורה להראות כיצד פועלת ההשגחה. בכל אירוע ואירוע יש בחירה לאדם, הוא יכול להחליט, לכאורה, על פי שיקול דעתו, אבל בכל זאת יש יד נסתרת המכוונת את פני הדברים. כל החלטה בכל אירוע עשויה לשנות לחלוטין את המאורעות הבאים לטובה, או חלילה לרעה.

3. לימוד אינטנסיבי של מבחר פרקים

הנה דוגמאות מספר לדרך הוראה זו:

פרק ד' – בפרק יש מתח עצום בין מרדכי ואסתר. מרדכי הוא אקטיבי, הוא רואה סכנה חמורה לציבור כולו, ולובש שק ואפר. אסתר יושבת בארמון המלך והיא פאסיבית. כאשר היא שומעת על הגזירה הנוראה היא מגיבה בצורה מוזרה... שולחת בגדים חדשים למרדכי(!) מהי המשמעות המעשית? אנה, הרגע, זה לא נורא, המן לא יבצע את זממו, צריך קצת סבלנות וננסה לפעול בדרכים דיפלומטיות. מרדכי מגיב בחומרה, הוא פשוט שולח פקודות ברורות מלוות באיום ממשי: "רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר ואת ובית אביך תאבדו!" ומיהו בית אביך? כמובן, מרדכי, "ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות".

ומכאן חל שינוי פתאומי, אסתר מתחילה לצוות ומרדכי מציית לפקודותיה. אסתר למרדכי: "לך כנוס... וצומו עלי... וכאשר אבדתי – אבדתי... ויעש מרדכי ככל אשר צוותה עליו אסתר".

פרקים ה-ז – תכנית אסתר

1. מדוע לא הלכה אסתר **מיד** אל המלך לבקש רחמים על עמה? (הרי מרדכי צווה אליה).

2. למה היא מזמינה את המן למשתה?

3. האם יש לאסתר תכנית ברורה כיצד להציל את עמה, או שהיא מנסה לפעול באורח אימפולסיבית?

התשובה היא חיובית. כלומר, אסתר הכינה תכנית מחושבת מראש, אולם יש לגלות אותה "בין השורות". אסתר באה אל המלך ללא הזמנה, וזה מעורר את סקרנותו, מה בפי אסתר? אסתר איננה מגלה את הסוד ומפתיעה: "שאלתי ובקשתי... יבוא המלך והמן אל המשתה". וכבר רש"י מאיר את עינינו – מה ראתה אסתר שזימנה את המן? כדי לקנאו במלך, שהמלך יחשוב שהוא חושק אליה ויהרגנו.

הנה ראשית התכנית. אשחורוש חושד בהמן שהוא אינו מסתפק בכהונתו, כראש השרים, אלא, הוא חומד לרשת את כסא המלכות, והרי הוא מורד במלכות!

"...בלילה ההוא נדדה שנת המלך..." המלך חושש מפני המן ואפילו בלילה נודדת

שנתו... המלך שולט על 127 מדינות... אבל בפנים יש סכנה... מדוע מבקש אשחורוש

להביא את ספר הזכרונות? אולי הוא רוצה לבדוק מי נאמן לו ומי מנסה לשלוח יד במלך?

מתוך ספר הזכרונות הוא לומד שראש השרים, המן, היה צריך לתת פרס למרדכי משום שמרדכי גילה סוד גדול. מתברר שהפרס לא ניתן כלל, מדוע? אולי יש להמן חלק במזימה הזאת? אלא, במקום שהמן יסתכן בעצמו הוא מנסה להשיג זאת באמצעות שומרי המלך. "...מה לעשות באיש אשר המלך חפץ ביקרו?" המן נופל בפח, מה הוא מציע? "יביאו לבוש מלכות... וסוס אשר רכב עליו המלך ואשר ניתן כתר מלכות בראשו". המלך רואה בדברי המן אישור לחשדותיו. הנה חלמו של המן – לשאת כתר מלכות בראשו. המלך מאשר את הצעתו של המן: לבוש מלכות – כן, סוס המלך – כן, כתר מלכות – לא! רש"י: "את הכתר לא הזכיר (המן) שראה עינו של מלך רעה על שאמר שיתנו הכתר בראש אדם..." אבל המלך הבין יפה את הרמז.

ולבסוף, המן עושה את הטעות הגורלית, שעלתה לו בחייו ובחי משפחתו. "...והמן נפל על המטה אשר אסתר עליה..." והתגובה לא אחרה לבוא. "ויאמר המלך, הגם לכבוש את המלכה עמי בבית". רש"י: "המלאך דחפו" כלומר מן השמים מסייעים להמן לחרוץ את גורלו במו ידיו.

הנה עולה ומצטיירת תכנית ההצלה של המלכה אסתר, היא עושה מעשים נועזים של סיכון עצמי. לבוא אל המלך אשר לא כדת... להזמין את המן למשתה, לרמוז למלך מה הן מזימותיו של המן... ולבסוף לגלות את פרצופו האמיתי של המן וזהותה האמיתית של אסתר. התכנית בנויה על מהלכים צפויים, אבל עם זאת ברור לה, וכמובן גם לנו שרווח והצלה יעמוד ליהודים "ממקום אחר", הכוונה היא מהשמים, מהבורא יתברך, שכל הארץ מקומו.

ג. הוראת לשון המגילה

לשון המגילה קריאה ושוטפת ויש בה ביטויים מעטים הטעונים לימוד ושינון. זו הזדמנות טובה להתוודע אל הסגנון המקראי, לראות כיצד הסופר משתמש במבנים לשוניים כדי להביע את ה"ונהפוך הוא". המורה יציע לתלמידיו פסוק או פסוקית מטור א ועל התלמיד למצוא מקבילה של "ונהפוך הוא" בטור ב לדוגמה:

טור א	טור ב
א. "אחר הדברים גדל המלך אחשוורוש את המן בן המדתא האגגי וינשאהו" (ג א)	"כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשוורוש וגדול ליהודים ורצוי לרב אחיו" (י ג)
ב. "ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתנה להמן בן המדתא האגגי" (ג י)	"ויסר המלך את טבעתו אשר העביר מהמן ויתנה למרדכי, ותשם אסתר את מרדכי על בית המן" (ח ב)
ג. "ויקראו ספרי המלך בחדש הראשון בשלושה עשר בו ויכתב ככל אשר צוה המן" (ג יב)	"ויקראו ספרי המלך בעת ההיא בחדש השלישי הוא חדש סיון... ויכתב ככל אשר צווה מרדכי" (ח ב)
ד. "והדת נתנה בשושן הבירה והמלך והמן ישבו לשתות והעיר שושן נבוכה" (ג טו)	"והעיר שושן צהלה ושמחה, ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר" (ח טו-טז)

"ובכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר מקום
אשר דבר המלך ודתו מגיע שמחה וששון
ליהודים משתה ויום טוב" (ח יז)

"וישלח ספרים ביד הרצים... להקהל ולעמד
על נפשם, להשמיד להרג ולאבד את כל
חיל עם ומדינה הצרים אתם טף ונשים
ושלם לבוז" (ח ייב)

"הרצים... יצאו מבהלים ודחופים בדבר
המלך והדת ניתנה בשושן הבירה... והעיר
שושן צהלה ושמחה" (ח יד-טו)

ה. "ובכל מדינה ומדינה אשר דבר המלך
ודתו מגיע, אבל גדול ליהודים וצום ובכי
מספד, שק ואפר יצע לרבים" (ד ג)

ו. "ונשלוח ספרים ביד הרצים אל כל
מדינות המלך להשמיד, ולהרג ולאבד
את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים
ביום אחד" (ג יג)

ז. "הרצים יצאו דחופים בדבר המלך והדת
נתנה בשושן הבירה והמלך והמן ישבו
לשתת והעיר שושן נבוכה" (ג טו)

פעילות נוספת:

כל תלמיד יבחר לעצמו צמד פסוקים המתארים מצב של "יונהפך הוא" (ויש צמדים
נוספים כאלו שלא פירטנו כאן). והוא מתבקש לתאר בכתב:

1) מה היה השינוי?

2) מי פעל לשינוי המצב?